

Теолошки погледи

ВЕРСКОНАУЧНИ ЧАСОПИС

БЕОГРАД, 1979.

ГОДИНА XII

БРОЈ 4

ПОВОДОМ 1600-ГОДИШЊИЦЕ СВЕТОГ ВАСИЛИЈА ВЕЛИКОГ

СВЕТИ ВАСИЛИЈЕ ВЕЛИКИ:

О ДУХУ СВЕТОМ*)

ГЛАВА 18: КАКО У ИСПОВЕДАЊУ ТРИЈУ ИПОСТАСИ ОЧУВАВАМО БЛАГОЧЕСТИВИ ДОГМАТ МОНАРХИЈЕ (ΤΗΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ = ЈЕДНОНАЧАЛИЈА, ЈЕДНОГ ПРИНЦИПА), ГДЕ ЈЕ УЈЕДНО И ИЗОБЛИЧЕЊЕ ОНИХ КОЈИ ДУХА (СВЕТОГ) ПОДБРОЈАВАЈУ.¹

[44.] Господ, предајући нам (Имена)² Оца и Сина и Светога Духа (ср. Мт. 28, 19), није (нам их) предао заједно са бројањем. Јер није рекао: (Крштавајте) у прво и друго и треће, нити: у један и два и три. Него нам је кроз света Имена даровао познање вере која води спасењу. Отуда, оно што нас спасава јесте вера (а не број). Број пак је измишљен као знак који показује колико има нечега. Међутим, они који одасвуд за себе извлаче штету, они се и способношћу бројања служе против вере. Иако се ништа од других ствари не мења додавањем бројева, они се, ипак, у односу на Божанску природу, боје (додавања) броја, да не би њиме премашили меру части која припада Духу (Светоме).³

Али, о! мудраци, заиста је далеко изнад броја Недоступно (тј. Божанство), као што је и стара јеврејска побожност посебним знацима исписивала неизрециво Име Божје и тиме је представљала (Његово) превасходство над свима.⁴ А ако пак и треба бројати, нека се макар тиме не повређује истина. Јер, или треба ћутањем поштовати Неизрециво, или благочестиво бројати оно што је Свето.

Један је Бог и Отац, и Један Јединородни Син, и Један Дух Свети. Сваку од (Божанских) Ипостаси објављујемо појединачно (μοναχῶς); а када треба збрајати заједно, онда то не чинимо незналачким бројањем да не бисмо дошли до појма много-боштва.

[45.] Јер бројимо не додавањем, да бисмо бројно повећали од једнога у мноштво, говорећи: један, два, три; или: прво, друго, треће. Јер „ја сам Бог први, и ја сам последњи” (Ис. 44, 6). А за *другога* Бога никада, па ни данас нисмо чули. Јер, поклањајући се *Богу из Бога* (Θεὸν ἐκ Θεοῦ),⁵ ми (тима) исповедамо и посебност Ипостаси и остајемо при Монархији (једноначалију), не разбијајући Богословље у раздробљено мноштво, зато што се у Богу Оцу и Богу Јединородном созерцава на неки начин једно исто обличје (μορφὴν = природа),⁶ које се изображава неизменљивошћу Божанства. Јер је Син у Оцу и Отац у Сину (Јн. 14, 10), пошто је Овај онакав какав је и Онај, и Онај какав је Овај, и у томе су (Они) једно. Тако, дакле, по одликујућем својству Лица (τῶν Προσώπων)⁷ Они су Један и Један, а по заједничности природе — Обојица су једно.

Како пак, ако је Један и Један, нису два Бога? Зато што се царем назива и царева слика, и (ипак) нису два цара. Јер нити се моћ цепа, нити се слава раздваја. Као што је начело и власт која влада над нама једна, тако је и наше славословље једно, а не многа; јер поштовање слике прелази на прволик.⁸ Оно дакле што је овде слика по подражавању, то је тамо Син по природи. И као што је код ствари начињених (људском) вештином сличност по облику, тако се и код Божанске и несложене природе јединство налази у заједници Божанства.

Један је такође и Дух Свети, и Он се појединачно (μοναδικῶς) објављује, и кроз Једнога Сина са Једним Оцем сједињује, и (тако) Собом допуњује (συμπληροῦν) Свехвалну и Блажену Тројицу. Његову својственост (οἰκειώσιν = присност) са Оцем и Сином довољно показује то што Он није стављен међу мноштво твари, него се јединствено (μοναχῶς) изговара (Његово Име). Јер Он није један између многих (духова), него је Један. Као што је Један Отац, и Један Син, тако је и Један Дух Свети. Он је, зато, толико одвојен од тварне природе колико и приличи Јединственоме у односу на збирно и множинско. А сједињен је Он са Оцем и Сином толико колику присност има јединица са јединицом.

[46.] Но нису само одавде докази о (Његовој) заједници по природи (са Оцем и Сином), него и (из тога) што је Он *из Бога* (ἐκ τοῦ Θεοῦ); не као што је све *од Бога*, него као Онај који је произашао из Бога, (произашао) не рођењем као Син, него као Дух уста Његових (Пс. 33, 6).⁹ Али свакако, нити су (овде) уста (неки) орган, нити је Дух — (неки) дах који се разлива, него су и уста богодолично (схваћена), и Дух је живо суштаство, господар светости (ἀγιασμοῦ = освећења). На овај се начин сама по себи показује својствена блискост (Његова са Оцем), док начин (Његове) личне егзистенције (τοῦ τρόπου τῆς ὑπαρξεως) остаје неизрецив.¹⁰

А Он се назива и *Духом Христовим*, јер је по природи Њему својствен. Зато, „ако ко нема Духа Христова, он није његов” (Рм. 8, 9). Отуда, једино Он достојно прославља Господа. Јер (Господ) вели: „Он ће

ме прославити" (Јн. 16, 14), не као твар, него као *Дух Истине*, који јасно у Себи објављује Истину, и као *Дух Премудрости*, који у Својем величанству открива Христа — Божију Силу и Божију Премудрост (1 Кор. 1, 24). И као Утешитељ, Он у Себи оцртава (*χαρακτηρίζει*) доброту Утешитеља који Га је послао (ср. Јн. 14, 16). И у Својем достојанству Он пројављује величанство Онога од Кога је произашао (тј. Оца).¹¹

Постоји пак слава: једна природна, као што је светлост слава сунца, и друга спољашња, која се по слободној вољи и са расуђивањем одаје достојнима. Но и она је (опет) двострука. Јер се вели: „син прославља оца, и слуга господара свога" (Малах. 1, 6). Од те две (славе), једна — служитељска, приноси се (Богу) од стране твари; друга — — домаћа (*οἰκειοτική* = својствена, сродничка), да тако кажемо, испуњује се од стране Духа (Светога). Јер, као што (Господ) за Себе говори: „Ја Те прославих на земљи, дело сврших које си ми дао да чиним" (Јн. 17, 4), тако и за Утешитеља (вели): „Он ће ме прославити, јер ће од мојега узети, и јавиће вам" (Јн. 16, 14). И као што је Син прослављен од Оца, који говори: „И прославих Те, и опет ћу прославити" (Јн. 12, 28), тако се прославља и Дух кроз заједницу са Оцем и Сином, и кроз сведочење Јединороднога, који говори: „Сваки грех и хула опростиће се вама људима, али хула на Духа (Светога) неће се опростити" (Мт. 12, 31).

[47.] Када пак оном силом која просветљује устремљено гледамо лепоту *Слике* (*τῆς εἰκόνης*) Бога невидљивог (ср. Кол. 1, 15), и кроз Њу бивамо узвођени до виђења надлепоте *Прволика* (*τοῦ ἀρχετύπου*), ту негде је присутан нераздвајно (уз Њих и) Дух познања, Који онима који желе да виде Истину даје у Себи моћ за тајнозрење (= сагледавање) те *Слике* (Божје), не споља им то показујући, него их у Себи Самоме уводећи у познање.¹² Јер, као што „нико не зна Оца, осим Син" (Мт. 11, 27), тако исто „нико не може назвати Исуса Господом, осим у Духу Светом" (1 Кор. 12, 3). И није речено „кроз Духа", него у Духу. И још: „Бог је Дух, и који Му се клањају, треба да Му се у Духу и Истини клањају" (Јн. 4, 24), као што је написано: „У светлости Твојој" — то јест у просветљењу Духа — „видимо светлост" (Пс. 35, 10) — „Светлост Истиниту, која просветљује свакога човека који долази на свет" (Јн. 1, 9). Тако Он (тј. Дух) у Себи показује славу Јединороднога, и истинским поклоницима у Себи даје познање Бога (Оца).

Пут, дакле, богопознања јесте (овај): од Једнога Духа, кроз Једнога Сина, до Једнога Оца. И обратно: природна Доброта, и Освећење по природи, и Царско достојанство простире се од Оца, кроз Јединороднога, до Духа (Светога). Тако се и (Три) Ипостаси признају, и благочестиви догмат Монархије не губи се.

Они пак који допуштају подбројавање, говорећи: прво, друго, треће, такви нека знају да (тима) јелинску заблуду многобоштва уводе у пречисто хришћанско Богословље.¹³ Јер тај зли поступак подбројавања ничему другоме не води, осим да се признаје први и други и трећи Бог. Но нама је довољан онај поредак (*ἀκολουθία*) који нам је Господ дао (ср. Мт. 28, 19), који ако неко помућује, тај грешни ништа мање него што је безбоштво ових (претходних).¹⁴

Да се, дакле, нимало не прекида заједништво по природи овим начином подбројавања, како то они погрешно мисле, довољно смо (до сада) показали. Али, (рецимо) да се сложимо са оним који воли да се препире и сујетно надмудрује, и пристанемо да кажемо да, сходно подбројавању, неко јесте *други* наспрам некога. Погледајмо шта произилази из такве поставке. Речено је (у Св. Писму): „први је човек од земље, земљан; други је човек Господ с неба” (1 Кор. 15, 47). И на другом месту: „Није, вели, прво духовно, него телесно, па онда је духовно” (1 Кор. 15, 46). Ако се, дакле, ово *друго* подбројава ономе *првом*, и ово подбројавано мање је по части од онога у односу на које се подбројава, онда би, према вашем мишљењу, духовни човек био мањи по части од телеснога, и небески човек од земаљскога. (А то не може бити).

(Затим следи *глава 19*: Против оних који говоре да Духа Светога не треба славити, тј. да Њему не треба одавати исту славу и част као Оцу и Сину).

— Превео јеромонах Атанасије

НАПОМЕНЕ:

* Велики Отац Цркве Христове Православне, Свети Василије Велики (330—† 1. јан. 379 г.), чију хиљадушестогодишњицу прослављамо, своје знаменито дело *О ДУХУ СВЕТОМЕ* (Περὶ Ἀγίου Πνεύματος) написао је током 375. године, и то на молбу свог млађег пријатеља и ученика Св. Амфилохија, тада већ (од 374 г.) епископа Иконијског (у малоазијској покрајини Киликији). Непосредан повод за настанак овог другог великог богословског списа Василијевог (његово прво догматско дело *Против Евномија*, написано је још 364. године), био је, како нам то сам Св. Василије описује у почетку овог свог дела (глава 1, § 3), догађај који се десио на богослужењу у његовој митрополији — Кесарији Кападокијској, на празник Св. мученика Евпсихија, 7. септембра 374. године (ср. и *Писма* 100 и 176). Том приликом је Св. архиепископ Кесаријски током црквене службе употребљавао наизменично ове две доксологије (тј. *славе, возгласе*) у част Свете Тројице: „Слава Оцу кроз Сина у Светоме Духу”, и „Слава Оцу са (μετὰ) Сином и са (σὺν) Светим Духом”, наглашавајући на неки начин ову последњу формулацију (која је такође веома стара, као и прва, ако не и старија од ње, што Свети Василије и доказује даље у књизи, глава 29), желећи тим речима и изразима (тачније: *предлозима, „слоговима”*, како сам каже) јасније истакнути *православну* веру у *једнако* божанско достојанство и исту част и славу Духа Светога са Оцем и Сином. Како је одмах после овог празника дошло до критика и напада на Св. Василија, од стране јеретика Аријанаца и Духобораца (због увођења тобож неких „новина” као што је ово друго *славословље* Свете Тројице), зато се млади епископ Амфилохије Иконијски (који се и иначе чешће обраћао Василију за упутства и савете, одакле је и настао највећи број *канона* = правила Светог Василија) обратио Василију са молбом да овај објасни њему и другима право *значење* тих „*слова*”, тј. кратких граматичких предлога које је Василије употребио у доксологијама, и зашто је био нападнут за употребу ове друге доксологије.

Уствари, главни разлог настанка Василијевог дела *О Духу Светом* била је борба против јеретика Аријанаца, и то оних крајњих — тзв. *Аномејаца*, а и њиховог својеврсног огранка — „полуаријанаца“, тзв. „Пневматомаха“, *Духобораца*. И једни и други употребљавали су само ону прву формулу доксологије, тумачећи притом израз „*кроз Сина*“ у смислу да је Син нижи и мањи од Оца (и, по Аномејцима, чак *несличан* Оцу), а израз „у Духу“ у смислу да је Дух Свети *створење*, сасвим нижи и мањи од Оца и Сина и зато не може бити Њима прибрајан и с Њима изједначаван (што је Василијева друга доксологија управо наглашавала). За јеретике Аномејце, на челу којих је у Василијево време стајао Евномije Кизички покушавајући да обнови строги Аријанизам, већ само различито произношење Божанских *Имена* Св. Тројице, тј. у различитим граматичким склоповима и уз различите предлоге („из“ за Оца, „кроз“ за Сина, „у“ за Духа), означава њихову међусобну *несличност* и *неједнакост*, и то не само по произношењу, него и по природи!?! За Духоборце пак (на челу којих је у ово време стајао Василијев дојучерашњи пријатељ, непостојани Евстатије Севастийски — ср. *Писмо* 263, 3), који су признавали Сина за Бога и прихватили Његово равно прибрајање Оцу, док Духа Светог нису признавали да подједнако припада Светој Тројици, она прва доксологија је поговарала, док су зато ову другу Василијеву доксологију оштро напали јер се њоме Дух Свети прибраја Оцу и Сину и заједно са (συν) Њима поштује и слави као у свему *једнак* Њима. Зато је овај Василијев спис уствари већим делом уперен против Духобораца, као што ћемо још видети баш из ове 18. главе коју смо овде превели.

Површно читање овог ретко студиозног богословског дела Св. Василија може оставити утисак да се у њему води распра само „о речима и слоговима“, како то и сам Св. Василије примећује. Међутим, дија-лектички начин расправљања у овој књизи („δια-λεκτική“ и значи: „*кроз-речни*“, „*раз-речни*“, „*раз-говорни*“) изазван је аномејском, и уопште јеретичком, „технологијом речј и слогова“ (као што са горчином констатује Св. Василије и у *Писму* 90, 2: „Ти људи не говоре о Богу, него се *играју речима*: τεχνολογοῦσιν καὶ οὐ θεολογοῦσιν ...“). Наиме, широка употреба грчке незнабожачке философије у Василијево време одвела је многе од оних који су се бавили хришћанском теологијом у такве заблуде, да је њихово учење било не теологија него неприхватљиво и погубно извртање богооткривене хришћанске Истине, и то пре свега у учењу о основној истини хришћанског Откривења: Светој Тројици. Зато се Василије Велики, један од најобразованијих људи свога времена и неупоредиви познавалац грчке философије у свим њеним издањима, подухватио да ову, у односу на Хришћанство и његову богооткривену Мудрост, заиста „сујетну спољашњу мудрост“, тј. философију, постави на њено право место, и да на философирајућу јеретичку „технологију“ одговори истинском богоданом *Теологијом*, која се садржи у животворном *богопредању вере* Цркве Христове, садржаном и доживљаваном у благодатном *опиту и таинству „проповеди и догмата“* (δουμάτων καὶ κερυμάτων) у Цркви Свете Тројице. Зато је његово дело *О Духу Светоме* уствари само црквено-предањски коментар богооткривеног Светог Писма, датога и доживљенога и тумаченога у живом благодатном опиту и искуству Духа Светог у Цркви (ср. глава 27—29 о *живом Предању* у Цркви). Отуда Василије и започиње да пише ово дело Амфилохију „са самим Духом Светим“ и, просвећен Духом, јасно примећује да аријанска и духоборачка „*микрологија* о слоговима и речима“ није ни мало ситна и безазлена ствар, него је то злобна и лукава замка уперена против црквене богодане вере и против спасења људи, а ту онда и најмање речи имају велико значење, као оно малено јеванђелско зрно горушичино. „*Да и не*, вели Св. Василије, само су два обична слога; међутим, највеће и најбоље добро — *Истина*, и највеће и крајње зло — *лаж*, често се садрже баш у тим малим речима“ (гл. 1, 2).

Из ове релативно невелике књиге Светог Василија (цела књига представља данашњих отприлике стотинак штампаних страница) изабрали смо да преведемо за ову прилику само њену 18. главу (књига иначе има 30 поглавља, и та подела је првобитна; подела пак на параграфе, има их 79, каснијег је порекла). Она је једна од богословски кључних глава књиге. Грчки текст је коришћен из најновијег критичког издања *Benoît Pruche-a, Basile de Césarée: Sur le Saint-Esprit, „Sources Chrétiennes“, № 17 bis, Paris 1968²* (са опширним уводом, преводом и примедбама, који су нам доста били од користи, мада се нисмо могли

увећ сложити у свему са овим вредним и добрим познаваоцем Светог Василија). Од осталих превода имали смо пред собом *новогрчки* превод (из серијског издања целокупних дела Св. Василија, текст и превод, изданих недавно од проф. П. Христу и његових сарадника у Солуну, том 10, припремио и превео доцент Т. Зисис), затим старији *руски* превод, и најновији *хрватски* превод Маријана Мандца: *Bazilije Veliki, DUH SVETI, „Služba Božja”*, Макарска 1978. (рад је за похвалу по солидности труда и залагања, са такође опширнијим уводом и краћим белешкама, корисним мада не увек тачним). — Наш је превод настојао да верно пренесе нашем данашњем читаоцу и *мисао* и *реч* Светог Василија.

*

¹ Глава 18. (§§ 44—47) у непосредној је вези са претходном 17. главом, у којој Св. Василије иступа „против оних који говоре да не треба *збрајати* (или: *прибрајати*) Духа Светога Оцу и Сину, него *под-бројавати* — *υπαριθμεῖσθαι*”, и где он затим износи правилно веровање о *благочестивом* (тј. правилном) *прибрајању* Духа Светога Светој Тројици. Ово последње излагање уствари прелази и у 18. главу, која и јесте то позитивно излагање праве вере у *равночасну*, тј. подједнаку припадност Духа Светога Светој Тројици, тј. доказује се Његова стварна *једнакост* са Оцем и Сином, без обзира на то што се Он у нашем изговарању *Имена* Лица Свете Тројице помиње последњи. Наиме, јеретици *Духоборци*, против којих је углавном и упућено и 17. и 18. поглавље ове књиге, нису дозвољавали *набрајање* (тачније: *прибрајање*, *збрајање*, *заједничко спомињање*) Духа Светога *заједно са* (*συν*) Оцем и Сином, јер Га нису сматрали за Бога него за биће ниже и мање од Оца и Сина, тј. у крајњој линији за *створење*, и зато су говорили да Духа треба *под-бројати* (тј. подчињавати) Оцу и Сину. Јер ако се Дух Свети *прибраја* и *збраја* (*συναριθμεῖσθαι* = сабројити, бројити заједно) *са* Оцем и Сином — а то је управо и чинио Свети Василије употребљавајући ову форму доксологије: „Слава Оцу и Сину *са* (*συν*) Светим Духом” — онда значи да је Он раван Њима, а то управо ови нису признавали. Зато су се Духоборци лукаво држали само оне прве форме доксологије, у којој се слава одаје Оцу „*кроз* Сина у Светоме Духу”, где, по њима, предлог „у” (*εν*) показује да је Дух нижи и мањи од Оца и Сина, и зато, као *нижи* од Њих, може бити само *под-бројаван*. Ову јеретичку лукаву „игру бројања” и бројева, узету из грчке философије — стојичке, перипатетичке и неоплатонске — прозрео је Свети Василије и окренуо је против њих самих. Јер, вели он, ако се већ хоће *уводити бројање* у Теологију (тј. у учење о Светој Тројици), онда оно као *набрајање*, *прибрајање*, *збрајање*, *сабирање*, припада онима који су исте части међу собом (гл. 17, 42), и као такво нити шта додаје нити одузима природи онога што се броји или *набраја* (гл. 18, 44 и 47). Отуда и *приписивање* Духа Светога Оцу и Сину открива и показује Његову „*исотимију*” и „*хомотимију*” = *равночасност*, *једнакост* по части и слави, а то значи да самим тим сведочи и о Његовој *са-природности* и *једно-природности*, *једнасушности* са Оцем и Сином. Употреба стојичког и перипатетичког „*сујетног мудровања*” око *прибројавања* и *под-бројавања* (изрази *συναριθμεῖσθαι* и *υπαριθμεῖσθαι* потичу из Аристотелове *Никомахове етике*, I, 7—8), где се под „*подбројавањем*” уствари подразумева *раздељивање општега на посебно*, на мање делове и подразделе, ништа није помогла Духоборцима и Св. Василије у 17. глави показује рационално и философски неодрживост њихове тезе — да то примене на Светог Духа. Јер тајна Хришћанског Бога — Свете и Спасоносне Животворне Тројице, није наравно у *броју*, ни у *броју један* ни у *броју три*, нити у *једнобројности* нити у *трибројности*, него у *надумној тајни Тријединства* Бога: Оца и Сина и Светога Духа, или Оца *са* Сином и *са* Светим Духом. Тријединство, *Три-ипостасност* Свете Тројице — Једног и Јединог Живог и Истинитог Бога нашег, није нека аритметичка истина, него созерцање пуноће откривења Тројичног Бога: Оца и Сина и Светога Духа, као што нам је сâм Господ предао ту свету истину у светом Крштењу: „Идите и научите све народе крстећи их у *Име Оца и Сина и Светога Духа*” (Мт. 28, 19). Зато Св. Василије у 18. глави и полази на почетку и враћа се опет на крају на тај богодани и богооткривени „*поредак*” (*ακολουθία*) светих и неисказивих и непоновљивих Божанских *Имена* (о чему је он говорио већ и у своме ранијем делу *Против Евномија*) датих нам од самог Господа у тајни крштења и благодатног препорођења. Тамо.

у крштењу, Дух Свети се исповеда и признаје и произноси заједно са Оцем и Сином, и то је, пре сваког бројања и изнад сваког бројања, најбољи доказ да је Дух *раван и једнак* Оцу и Сину по *част*и, и *слави*, и *достојанству*, и *природи*. Ако пак треба већ „бројати“, онда је једино правилно и благочестиво бројање, којим се „не повређује и не злоставља Истина“, управо ово светокрштењско, по којем Дух Свети *припада* Светој Тројици и тако „Собом допуњује (συνπληροῦν) Прехвалну и Блажену Тројицу“ (гл. 18, 45). — Ипак, Света Тројица: Отац и Син и Дух Свети, нису „три Бога“, јер су *Три Божанске Ипостаси* сједињене у једној *природи* (или *суштини*), у једном неизменљивом и простом Божанству, које је уствари Божанство (= природа = суштина) Бога Оца, из Којега се рађа једносусштни Син и проиходи источастни (οριζων) Свети Дух. То је истинско хришћанско *БОГОСЛОВЉЕ*, тј. пуноћа Богооткривења Једнога Бога у *Тројици* и *Тројице у Јединици*, откривење и очување благочестивог догмата *ΜΟΝΑΡΧΙ-ΙΕ* Оца, са Његовим, из Њега рођеним Јединородним Сином и Његовим, из Њега произашлим Духом Светим, чему је и посвећена цела ова 18. глава књиге *О Духу Светом* и низ других значајних пасуса и делова у укупном богословском опусу Светог и заиста Великог Василија. Да кажемо овде још и то, да Василијево, односно хришћанско исповедање *Трију Ипостаси* (у наслову ове 18. главе и даље, а и на толико других места) није Платиново учење о „τρεῖς ἀρχαὶ ὑποστάσεις“ (= три началне ипостаси — ср. Платинове *Енеаде* V, 1 *наслов*), јер то неоплатонско учење Василије изричито критикује и претходно (глава 16, 38) и овде мало ниже (§ 45), где Василије одбацује редни број за Св. Тројицу: „прво, друго, треће“ (док је Платин управо то чинио — *Енеаде* V, 1, 7).

² Речи стављене у заграде не налазе се у грчком тексту, а стављене су ради јасноће превода и технијег читања.

³ Страх од *бројања*, тј. прибарања Духа Светога уз Оца и Сина, дакле Његовог *са-брајања* са Њима и јесте оно што је напало Духоборце да устану против Василијеве друге доксологије: „Слава Оцу *са* Сином, *са* Светим Духом“. Против тог и таквог „бројања“ измислили су они „под-бројавање“, за које ће Св. Василије, при крају ове главе (§ 47, претпоследњи пасус), рећи да оно води директно у јелинско много-боштво.

⁴ Јевреји су у Старом Завету увек писали Име Божје „*Јахве(х)*“ само са 4 консонанта (тетраграм): *ЈХВХ*, а после Вавилонског ропства нису Га више ни изговарали. Масорети су уместо тога читали тетраграм као *Адонај*.

⁵ Израз „*Бог из Бога*“ налази се у Никејском Символу вере, који су Символ многи из партије Духобораца (па и сам Евстатије Севастискки) били потписали још 365. године. Василије се овде позива на изразе употребљене у том Символу за Сина и указује на потребу доследног продужења те исте вере и на Духа Светога (иако за Њега још не употребљава овде израз „*Бог из Бога*“), јер је и Он такође „*из Бога*“ Оца као *Дух уста* Божјих (мало ниже, § 46). Ово указује на то да Василије пред собом има пре Духоборце неголи Аномејце, који за Никејски Символ нису хтели ни да чују.

⁶ Реч *μορφή* иако буквално значи *обличје, форма*, код Св. Василија може значити и *природа* — *φύσις* (ср. Против Евномија, I, 18).

⁷ Св. Василије више воли и чешће употребљава израз *Ипостас, Ипостаси* (као напр. мало пре овога, или као напр. у гл. 25, 59 и др.), јер му реч „*Просопон*“ није довољна да изрази тајну пуне реалности личне егзистенције сваког од Божанских Лица, а и због Савелијеве јереси (ср. *Писмо* 236, 6 Амфилохију).

⁸ Овај израз Св. Василија биће у време борбе са иконоборством веома често навођен у корист поштовања светих икона, и употребљаваће се у смислу као да он директно говори већ тада о преласку части одаване *икони* на сам њен *прволик*, тј. на лице Господа или Светога чији је лик нацртан на икони.

⁹ Исту мисао развија опширније Св. Василије у гл. 16, 38, где овај псалмски израз повезује и поистовећује са Господњим речима у Јн. 15, 26: „Дух уста Божјих — Дух Истине, који од Оца исходи“. Василијево учење о Духу Светом не само што не оставља ни најмање места за латинско учење о *Filioque*,

него то учење богословски потпуно искључује, и то пре свега учењем о Монархији Оца.

¹⁰ Василијев израз „τροπος της υπαρξεως” настоји да изрази неизразиву и неизрециву тајну *ипостасне* (личне, личностне, персоналне) егзистенције Божје, тј. *Једног Божанства* (= природе, суштине) у три, или као *Три Ипостаси*, Три Личности међусобно несливене и нинашто друго не сводиве. Све Три Божанске Ипостаси су посебне и лично егзистентне, мада су *једносуштне* и *једноприродне* (једнобитне) међу собом. „Начин” пак — *τροπος* — тог Њиховог личног постојања: тј. *очинство* Оца, *синовство* Сина, и поготову *светост* Духа (ср. *Писмо* 236, 6) остаје несхватљив и неизрецив.

¹¹ Види примедбу 9. И В. Pruche и М. Mandac узалудно покушавају да овде виде неку могућност „науке о изласку Духа из Сина”, да би на крају ипак признали да Василијев текст тако нешто не садржи. Василијевом и уопште Кападокијском Пневматологијом искључена је теолошки и сама могућност заснивања учења о Filioque.

¹² Из ове реченице, као и из следећег пасуса о путу истинског богопознања, очигледно је, као што то с правом констатује о. Г. Флоровски, да у свом богословљу о Светоме Духу Свети Василије Велики исходи из благодатног опита духовнога живота Цркве. Зато је његово богословље живи опит и искуство у којем се доживљава и изражава сама богооткривена вера Цркве. Стога је у *кондаку* Св. Василију (1. јануара) и речено за њега да се „јавио и показао као непоколебљиви темељ Цркви... потврђујући својим догматима”, тј. својим богословствовањем, веру Цркве као живу истину спасења.

¹³ Реч *Богословље* — *Θεολογία* — овде, као и претходно у § 45 (пасус 1), значи: потпуно и правилно и савршено исповедање и раскривање богооткривене истине о Светој и Божанској Тројици, међусобно једнакој и равночасној и сједињеној *Монархијом*, тј. једним Принципом *Једнога Бога* Оца, тј. хришћанским богооткривеним Монотеизмом, који се раскрива не као „Трибоштво” или још мање као „Многобоштво”, него као ТРОЈИЧНОСТ. Још је Св. Атанасије Велики писао: „Савршено Богословље је у Тројици” (Против Ариј. I, 18). Или у једном другом тексту (који се приписује њему, а уствари је више кападокијски): „Ми у Богословљу исповедамо Једну природу Свете Тројице, а Три Ипостаси” (PG 28, 537B). Зато и вели напред (§ 45) Свети Василије: Ми, исповедајући Сина и Духа из Једног Оца, „остајемо при Монархији (= Монотеизму), и не расејавамо Богословље (= веру у Тројично Божанство) у раздробљено мноштво”. — Уопште речено, код Св. Василија и Кападокијских Отаца *Богословље* — *Θεολογία* — значи оно што се односи на Свету Тројицу (за разлику од „Икономије” — *Δομοστροја*, тј. онога што се односи на Божје стварање света и спасење кроз Оваплоћење Христово).

¹⁴ Највероватније да се овде подразумева Аполинарије Лаодикијски за кога Св. Василије нешто слично говори у *Писму* 129, 1 и 52, 4.

Summary

St. Basil of Cappadocia:

DE SPIRITU SANCTO (CH. XVIII)

On the occasion of 1600 anniversary of St. Basil's dormition, hieromonk Athanasye Yevtich translated into Serbian the XVIII-th chapter of St. Basil's *De Spiritu Sancto*. He gave a short introduction and commentary to this subtle theological work of St. Basil, wherein the coequality of the Holy Spirit in the Trinity is firmly stated.